

տաստանին սխալմունքը շտկելու կանոնները գործածելու ջանալը: Բայց աս բանս ալ իրջափ դժուար, չըսեմ թէ անհնարին բան է. եթէ այսպէս դժուար չըլլար, անիրաւ մարդիկ և անիրաւութիւնը գլխովին կը հալածուէին ամէն աշխարհէս. և ոչ ոք յանձն կ'առնէր անիրաւութեան ետեւէ ըլլալ. որովհետեւ կը գիտնար թէ անանկով ուրիշի վնաս մը ընել չկարենալէն զատ, ինքն ալ վերջապէս պիտի հալածուի ու դատապարտուի ամենէն. և այնպէսով խաղաղութիւնը կը տիրէր աշխարհիս վրայ:

Աստի վերջընենք խօսքերնուս յայտնելով զայս անատելի ճշմարտութիւնը՝ թէ ազգի մը, ընկերութեան մը և գերդաստանի մը մէջ պատահած ամէն չարեաց, խռովութեանց, շփոթութեանց և աշխարհիս տակն ու վրայ ըլլալուն սկզբնական պատճառն է՝ մարդկային մտաց ծուռ դատաստանի տէր ըլլալը, մարդուս դատաստանին լստուծոյ դատաստանէն տարբեր ըլլալը. որուն բոլորովին շտկուիլը մարդկային կարողութիւն չունի, լստուծոյ միայն հնարաւոր է:

Հ. Գ. Մ.

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆ

Քերթոյական մահ.

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾ մարդու մը համար իրաւամբ ըսուեր է, թէ միայնութիւն չկայ, ամէն բան իրեն համար լեզու ունին, ամէն բան կը խօսին ու կը լսեն: Բնարը որ ասոնց շունչ ու լեզու կուտայ՝ իրեն մէկ հատիկ ընկերն է. ամէն առթի մէջ անբաժան. ուրախութեանցը խնդակից ու տրտմութեանցը սփոփանք: Լ'ու բանաստեղծի մը վարքը. կը տեսնես որ քաջած վշտերուն ու թաղծութեանցը մէջն ալ՝ բոլորովին անմխիթար մնացած չէ, ու կենացը դառնութիւնները կը քաղցրացնէ: Բանաստեղծներուն վերջին շունչն ալ բանաստեղծութիւնն եղած է. մահը չըլծանցը վրայ նստած ատենն ալ՝ դեռ քերթողական տողերով կը թրթռայ: Բսածիս ստուգութեանը վրայ գրեզ համոզելու համար՝ քանի մը օրինակներ բերեմ հին ու նոր պատմիչներու մէջ հանդիպած, ոմանց խօսքերն ալ դնելով:

Լճրիանոս կայսրը (ծն. 76 մ. 117) մեռնելու ատեն իր հոգւոյն հետ փառաւոր դիմառնութիւն մը ըրաւ, որուն Փոփ անգղիացի բանաստեղծը այնչափ հաւնած էր՝ որ բերան սորվեր էր, ու աղուոր թարգմանութիւն մ'ալ ըրաւ:

Լուկանոս լատին քերթողը (38-65)՝ Երոնի հրամանաւ երակները ծակած՝ արիւնը վազելու ատեն, մեռնելու մօտ իր Փարսաղէան դիւցազներգութենէն յարմար եկած կտոր մը կ'արտասանէր, որուն մէջ կարծես թէ իր այս ողորմելի մահը գուշակելով գրեր էր:

Երոնիսի մահ մը ունեցաւ նաև Պետրոնիոս բդեաշխ քերթողը՝ նոյն անգութ բռնաւորին հրամանաւը:

Փաթրի գաղղիացին մահուան դուռը հասած՝ այլաբանական տեսիլ մը շարադրեց: Տէ-Պարոյ (1602-1673) երկար ատեն քնարը անաստուածութեան նուիրելէն վերջը, մահուան անկողնին վրայ՝ ուր ճշմարտութիւնը բացայայտ կ'երևայ մարդուս, այս սքանչելի զգնական նուագը շինեց:

Ուղիղ են, Տէր, և ճշմարիտ են դատաստանք քո Աստուած.

Այլ դու քաւիչ գոլ ակորժես քան դատաւոր մահացուաց.

Սակոյն և դեռն անօրինիս այնքան շեղեալ բարդ 'ի բարդ՝

Զի ինձ ներել արդարութեամբ՝ քու մ'բարութեանդ ոչ է մարթ:

Այո՛ , այո՛ , լեռնահանգէտ չարիքս իմ ոչ առնեն թոյլ
 Ամենակալ ձեռինդ այլ ինչ , բայց պատուհաս յիս հեղուլ .
 Երանութեանս իմում գառնան փառք և պատիւ քո ընդդէմ ,
 Ողորմութիւնդ իսկ քո սպասէ զի ես իսպառ կորիցեմ :
 Կատարեսցին յիս կամքքոյին , զի փառքդ ըզնոյն պահանջեն .
 Մի յարաասուս իմ ողորմիր աղբերացեալ ուղիւօրէն .
 Որոտա՛ , հար զիս շանթընկէց , որ ընդդէմ քո առի զէն .
 Երկրպագեմ 'ի կորընչէն իմում ձեռին քո վրիժակ .
 Այլ զոր յիս կէտ հարկանիցեն ահեղ շանթից քոց սլաքք
 Որ Յիսուսին քո յարենէ չիցէ ծածկեալ այն համակ :

Սէրման զաղղիացի օրիորդը (1642-1662) որ շատ անուն հանած էր իր լատիններէն ու զաղղիարէն շինած ոտանաւորներուն համար , զարմանալի արիութեամբ ծանր հիւանդութեան մը համբերեց , ու վերջի շունչը հասած ատեն՝ իր մահուանը վրայ լատիններէն աղուոր տաղ մ'ալ շինեց :

Շէրուանդէս սպանեօլ մեծանուն վիպասանը (1549) վերջին օծումը ընդունելէն ետեւ՝ իր Բեթիւլէ՝ անունով վիպին ընծայականը շարադրեց , ու անմիջապէս մեռաւ :

Ոսթոմոն , Ուղլըր , Չօսըր , Ուիթ , Լէւմ քերթողները բանաստեղծական տաղեր շարադրելով , կամ Վ իրգիլիոսի և Որատիոսի հատուածները արտասանելով՝ մեռած են :

Սոնդրուկի դուքսը (1612-1650) որ աներկիւղ քաջասրտութեանը հետ քերթողական խանդն ալ կը լծորդէր , մեծ հաւատարմութեամբ Վարդուս Ա Մեղիոյ թագաւորը պաշտպանելէն ետեւ , երբ քրոմուկէանց ձեռքը մատնուեցաւ , լըսեց իր դատակնիքը՝ որ ողջ ողջ չորս կտոր ըլլուի , ու չորս քաղքներու դռներէն կախուի . « Լը ցաւիմ , պատասխանեց կտրիճ զօրապետը , որ միայն չորս կտոր պիտի ըլլամ , կը փափաքէի որ Նարուպիոյ ամէն քաղքներուն դռներէն անդամներս կարենային կախուիլ , յիշատակ հաւատարիմ տիրասիրութեանս » : Ու անդամներուն պատրուտելուն ու ոսկրներուն ճարձատելուն ատեն՝ ինքը անխուով արիութեամբ իր մահուանը վրայ երգ մը շինեց վերի ըսած իմաստովը :

Փիլիպպոս Սթրոցի (1488-1538) հայրենասէր քերթողը՝ Փլորենտեան յաղատութիւն հանելէն վերջը , երբ մատնութեամբ որ ձեռք ընկաւ , ալ ինքզինքը անարժան համարեցաւ կենաց , քաշեց սուրը ու զարկաւ սրտին . բայց որովհետեւ մահը կը դանդաղէր , դուրս հանեց սուրը , ու գունդագունդ վազած արեանը մէջ թաթխելով թրին ծայրը՝ ահաւոր տողերով վրէժխնդրութեան նուագ մը գրեց պատին վրայ , ու ետեւէն աւելցուց Վ իրգիլիոսի աս խօսքն ալ

Յոսկերոտուոյ աստի մերմէ ամբարձիր
 Տիւրականի աղին զաւակ վրէժխնդիր 1 :

Բայց որչափ սարսափելի եղաւ ասոր մահը՝ այնչափ ալ սրտաշարժ է Սեթաս թագիւոյինը . խաղաղ անկողնի մը մէջ , արքայութեան ու հանդերձեալ փառաց և երջանկութեան վրայ կը մտածէր , ու քերթողօրէն կը խօսէր . իսկ երբ սուրբ թողակն ալ ընդունեցաւ՝ ինքնիրմէ դուրս ելած , աչուրները արցունքով լցուած , դարձաւ առ Մտուած ու սկսաւ ոտանաւոր աղօթք մը ընել՝ սրտաշարժ ու քերթողական .

Ըզբոյդ , Տէր , քեզ ձօնեմ զՈրդի ,

Որ 'ի սիրոյն գըրաւական

Իջեալ 'ի գոյզն կերպարան

Ո՛հ , 'ի մեր սիրտ տաղաւարի :

Աղէ 'ի նա հայեսջիր , Տէր ,

Հայեաց , ապա թէ անգորով

Յիս թէ կարես տկնարկելով

Մի ըզմեզս իմ անտես առնեմ :

Սմանօրինակ մահ մ'ալ ունեցաւ Վլովիլթոբ մեծահամբաւ գերմանացի դիւ-
յազներգուն : Ա՛յ երջի շունչերը հասած ատենը՝ սկսաւ հանգիստ սրտով մը իր
Մէտէական քերթուածոյն մէջէն երկայն կտոր մը արտասանել , որուն մէջ (Ս)արեւ
մայ (Ս)արթայի ու (Վ)ազարու քորջը) մահը , կամ արդարոյ մը մահը սքանչելի
կերպով կը նկարագրէ . իրաւցընէ կարծես թէ իր ապագայ մահուն տեսարանը ստու-
րագրած էր հոն տեղս : Սոյն նկարագիրը յուղարկաւորութեան ատենն ալ իր
ծանօթները լալով վրան կարդացին , իբրեւ արժանաւորագոյններբող այնպիսի մեծ
քերթողի մը :

(Վիլպերի մահն ալ շատ սրտաշարժ է (1751-1780) . քսանուինը տարուան
երիտասարդ մը հազիւ թէ կենաց ասպարիզին մէջ մտած՝ ինքզինքը ծայրը հա-
սած գտաւ . կրօնից յիշատակներն՝ իր մոլորեալ սիրտը երկինք ուղղեցին . ու
հետեւեալ գեղեցիկ սաղմոսանուագ տաղը առ լ'ստուած մատուցանելով՝ վերջին
շունչը կ'աւանդէր .

Ես առ Աստուած անմեղութեան ըզսիրտ մերկեալ կարգացի .

Եւ յարաստուս իմ հայեցաւ զըջական .

Բուժեաց ըղնայթս իմ 'ի մըտաց , եդ գորութիւն 'ի սրտի ,

'Նեղեալքն 'ի վիշտս որդիք նորին են համայն :

Թշնամիք իմ գոռ 'ի զայրոյթ ծաղը արձակեալ գտռնագին

Մեռցի , գոչեն , և փառքն 'ի հետ իւր անշուք .

Այլ յանվրդով յիմ սիրտ յայնժամ Տէր բարբառէր սիրային .

Ատելութիւն նոցա՝ տըւեալ քեզ նեցուկ :

Ի մոլեգին նոցուն 'ի հուր քո իսկ վառին սիրելիք ,

Միամտութեան խարդաւանեալ 'ի պատիր .

Որում ըզհաց գոռ ջամբեցեր , ըզհետ պնգի քո այժմիկ

Քոյդ 'ի վաճառ տալ ըզկառափ վշտակիր .

Այլ Տէր ըզքոյդ լըսէ հառաչ , Տէր՝ յոր ըզքեզ վերբերեն

Անկեղծաւոր սրտիդ տաքնապք զըջածին .

Տէր որ ներէ գըթասիրել ընդ բընութիւն մարգկեղէն

Այն ինչ 'ի վիշտս իւր ապիկար ընկճեսցին :

Քեզ 'ի թիկունս զարգարութիւն և ըզգորով գըթասեր

Հանգերձելում զարթուցանէ անաչառ .

Երկարածիք նոքին 'ի խոյզ քոյդ ըզպատիւ վաղամեռ

Գերափայլեալ հանցեն 'ի վեր լուսավառ :

Ջանուն քո սուրբ օրհնեցից , Տէր , զի վերադարձ հաճեցար

Ջանմեղութեան ինձ պարգևել սուրբ հըրճուանս ,

Որ և յաճին իմ ոսկերաց հովանացեալ թևապար

Իջես հըսկել առ մահահոռն իմ պատանս :

Յառօրէից սուղ 'ի կոչունս մի ևեթ օր բազմական ,

Եւ արդ , աւաղ , ահա երթամ մեռանել .
 Մեռանիմ ես , ե յամրաքայլ յոր մերձենամ գերեզման՝
 Ո՛հ , չքայցե դք արտասուս արկանել :
 Ողջոյն ձեզ դաշտք ծաղկազարդեալ , ողջոյն հովիտք սիրասուն ,
 Ողջոյն ե ձեզ սաղարթագեղ ծառատունկ .
 Երկին մարդկան ածեալ խորան , սքանչելի՛ գու բնութիւն
 Վերջին , ո՛հ , ձեզ գոչեմ անձկաւ , ողջ լերուք :
 Իցիւ յերկար ձերդ 'ի տեսիլ իմ բարեկամք վայելեալ
 Որոց արդ ծանր զողջոյն լսել իմ յեօին ,
 Լքեալ աւուրբք կատարեսցին , ե 'ի մահուն՝ արտասուեալ ,
 Եւ մըտերիմ ձեռք կափուսցեն զաչա նոցին :

Ըստ սրտառուչ տողերը լսելէն վերջը , ուրիշ տխուր տեսարանի մը անցնինք ,
 Ընդդէմ Ը Էնիէ գաղղիացի քերթողը որ Կոստանդնուպոլիս ծնած է (1763) ,
 Յեղափոխութեան դէմ զրաժներուն համար 'ի մահ դատապարտուեր էր : Բան
 տին մէջ գտաւ Ուուշէ անունով ուրիշ բանաստեղծ բարեկամ մը , որուն բոլոր
 մտածութիւնը բանաստեղծութեան վրայ էր : Բիւշ ատենէն որ կախաղան պիտի
 երթային , Ը Էնիէ անայլայլակ կեցած իր մահը կ'երգէր . այսպիսի ահաւոր ժա
 մանակ մը քերթողին ձայնը անյողդողդ մնաց , հաստատուն ու սրտաշարժ .

Զերդ ըզլերջին ճառագայթ , իբրեւ ըզսիք զովարար
 Կենագործէ յարփւոյն 'ի մուսս անդ ըզտիւ ,
 Կաղախանին առ ոտամբ վերագառնամ յիմ քընար
 Վերջին 'ի գոյն ձրգեալ զմտտունս իմ խընդիւ :
 Մինչև ժամուն յիւրն 'ի հիւ չըջանակեալ պարարեր
 Ըողողենին 'ի ցուցակի յոտից ճեմ
 Ըզվաթանեկին սահմանեալ կոխելով քայլա 'ի գեգեր
 Ըզկայ առցէ զոտս առ 'ի գանգըս վըսեմ ,
 Զարտանամբքս , ո՛ գիտէ , նիրհ ծանրացի մշտաբուն .
 Մինչև վերջին անցեալ տողիս ըզմեծ կէս ,
 Կամ չե տաղիս յիւրն 'ի կէտ իցէ հասեալ վաղագոյն ,
 Ի սոյն իցէ թերեւս որմունս արխրատես
 Մահուն գուշակ գառնաբեր սեաւ ըստուերացն այցելու
 Ի մոլեգին կարապետեալ ամբոխէ
 Ըջամըջին ըզսոյն յարկ անուամբ իմով լընուցու ,

Ո՛ւշ մ'ալ յարձրկեցան դահիճները , կապեցին բանաստեղծները ու մահա
 բեր սայլին վրայ դրած զիրենք կախաղան կը տանէին : Ը Էնիէ՝ թէպէտ անկա
 տար մնաց շինած տաղը , սակայն խանդը մահուան մօտալուտ վախէն չշիջաւ .
 ճամբան երկու քերթողքն ալ քաջալերութեան տաղեր կ'երգէին ու Ուասինի
 Լնդրոմա՛ս ողբերգութեանը առջի տեսիլը ձեւացուցին : Հասան մահուան տեղը .
 մեռան զուարթութեամբ :

Բայց այս տեղս ազգայնոց սիրտը անշուշտ տխուր յիշատակ մը կը զարթնու .
 ամենուն միտքը կը թռչի այն ազնուազարմ Պատանուոյն վրայ՝ որ անուշահոտ
 ծաղկի մը պէս յանկարծ մահուան տարաժամ խովին տակ խամրեցաւ : Բնիկայ
 էր շատահանձարն Ո՛ւսնուկ Պէյ Ըստուածատուրեան , որ մահուան անկողնին
 վրայ աչքը յաւիտենականութեան դարձուցած , սրտառուչ ու գեղեցկահիւս տա

ղով մը աշխարհիս ու իր ամէն ակնկալութեանցը՝ կենացը դարնան ատենը հըրաժեշտի ողջոյնը կու տար :

Ո՞ր զգայուն սիրտ կրնայ կարդալ այն սրտաշարժ ու փափուկ տողերը , առանց կտրիճ՝ Պատանւոյն յիշատակը տխուր սրտով մը ցօղելու . ո՞ր հայրենասէրը չցաւակցիր հայրենեաց՝ այսպիսի հանճարէ մը տարաժամ զրկուելուն :

Իսկ եթէ այն իշխանական տնէն ելլենք , ու երթանք Պոլսոյ տխուր բանտերէն մէկը , հոն ալ կը տեսնենք ու կը լսենք ուրիշ իշխանազուն քաջասիրտ դիւցազնի մը արձագանքը , որ իր դեռաբոյս պատանեկութեան ժամանակը , աւելի կ'ուզէր իր եղբարցն ու ազգականացը մահակից ըլլալ , քան թէ անոնց անիրաւ դատապարտութեւ ժամանակը՝ ինքը միայն անմեղ արձկուիլ . որով և այն տխուր բանտէն դժկամակութեամբ ու այսպիսի սրտաշարժ հառաչանօք կը բաժնուէր .

1820

Ո՞վ բանտ ահարկու՝ մի ևս պարծիր ,

Եթէ ամէն մարդ՝ քեզմէ վախցուցիր ,

Եկայ աներկիւզ՝ ըզքեզ խնդրելով ,

Կերթամ կոր տրտում՝ աչքս արցունքով :

Ինչո՞ւ բարկացար այդչափ իմ վրայ ,

Թէ հոս անվախ գալ համարձակեցայ ,

Մարդուէ զատուելուս շատ ուրախացայ ,

Նորէն տեսնելուս՝ չի լամ մի հիմա :

Եթէ կարծեցիր մեզ հոս տեսնելով ,

Թէ անգութ թշնամին՝ ոխ ունենալով ,

Անհամար չարիք մեզ հասցունելով ,

Ըջմեզ հոս բերան չի կրկնածալով :

Չէ , այլ փոխարէն է անհուն բարեաց ,

Անթիւ պարգեաց , անգին շնորհաց ,

Այս է հատուցում մարդկային բնութեան

Լինել ապերախտ իւր բարերարաց :

Գիտէի ո՞վ բաղդ՝ թէ անհաստատ ես ,

Տեղ մը չես հանգչիր թիթեռնիկի պէս ,

Որ ծաղկէ ծաղիկ տերեւ տերեւ ,

Միշտ տեղ կը փոխես ետեւ ետեւ :

Այլ չիյտէի թէ մահուանէ եւել ,

Անգութ , կըրնաս դուն չարութիւն ընել ,

Կենացըս թելը չտալով կարել ,

Ամէն օր նորէն կուզես մեռցընել :

Ո՞վ դու բանական՝ տգէտ քան զանբան ,

Որ շատ մարդ կարծես՝ քեզի բարեկամ ,

Ելիր հոս եկու՝ կիմանաս յայնժամ :

Լսչափ օրինակներ բաւական համարելով ըսածնուս ստուգութեանը , հոս խօսքերնուս վերջ կուտանք՝ զուարճութեան տեղ ընթերցողաց տխրութի չպատճառելու համար :